

ІННОВАЦІЯ ЯК ОСНОВА НАШОГО МАЙБУТНЬОГО СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ¹

Актуальність теми представленої монографії визначена тим, що формування державної політики, здатної забезпечити інноваційний розвиток національної економіки, є одним з найважливіших і складних завдань для сучасної – постмодерної країни. Однак перехід національної економіки на інноваційний шлях розвитку неможливий поза процесами становлення в країні конкурентоспроможної інноваційної системи господарювання. Для її створення необхідно, насамперед, розробити комплексну та ефективну систему заходів регулювання інноваційної сфери як основи розвитку суспільства, підвищити не тільки попит на інновації з боку більшої частини галузей економіки, але й ефективність фундаментальної та дієвості прикладної науки, подолати фрагментарність інноваційної інфраструктури тощо.

Головна роль у забезпеченні успішності цих завдань належить соціальним інститутам, їх спроможності оперативно реагувати на особливості регіональних “інноваційних трендів”. Адже новий (постмодерний) світ і його стійкість зумовлюються розмаїттям розвитку громад і територій країни. У контексті ж інституційного забезпечення цілісності інноваційного розвитку виникає необхідність пошуку оптимальних механізмів і методів взаємодії всіх учасників інноваційного процесу. За результатами численних досліджень, важливим фактором на цьому шляху є гармонійне поєднання інституціональних структур інноваційного забезпечення з широким спектром мотиваційного підґрунтя інноваційних перетворень – націленістю учасників інноваційного процесу на продукування нових наукових знань та їх інноваційне втілення: комерціалізацію та використання, організаційно-правове забезпечення інноваційної сфери в цілому.

Більшість сучасних досліджень щодо проблематики впливу соціально-інституційного чинника на темпи зростання національної економіки стосуються переважно ролі суб’єктів політика та права у вирішенні економічних конфліктів і зниженні трансакційних витрат. Проте поза увагою часто залишаються питання технологічного й організаційного аспектів інноваційної діяльності, які безпосередньо впливають на економічний розвиток. Неабиякої ваги набуває в цьому аспекті оцінка ролі інституціональної структури та інституціональних змін, спрямованих на ефективне ведення інноваційної діяльності в контексті сучасних технологічних трендів.

У цьому контексті ключовою проблемою стає недосконалість та неефективність соціально-інституційної підтримки інноваційного розвитку економіки, яка, можна відверто сказати, тільки починає становитися в Україні. Цілком очевидно, що тут проглядається погана спадковість, пов’язана з командно-адміністративним минулим

¹ Рецензія на монографію: Omelyanenko V. National strategic innovation security policy making (theoretical review). Tallinn: Teadmus, 2020. 300 p.

економіки, неадаптованість переважної частки інститутів до завдань реалізації проактивної інноваційної політики в умовах динамічних технологічних змін. Саме тому в діючій Концепції розвитку національної інноваційної системи України зазначено, що внаслідок непослідовності у проведенні та низької ефективності державної науково-технічної й інноваційної політики спостерігається тенденція щодо подальшого відставання України у технологічному розвитку від розвинутих країн світу, зменшується кількість інноваційно активних підприємств, гальмується розвиток високотехнологічних галузей промисловості тощо. Все це призводить до зниження рівня конкурентоспроможності національної економіки.

Не останнє місце посідає в розвитку національної інноваційної системи вплив на неї норм і правил, що встановлюються законами України та органами влади, які не утворюють єдиної системи, а від цього не є дієвими. Переважно частина нормативних регуляторів, насамперед, законодавчих актів та програмних документів є суперечливими між собою. Очікувана результативність інноваційної діяльності не відповідає реальним потребам економіки і в цілому не забезпечує економічне зростання та сталий розвиток країни й її регіонів. Можливість досягнення лідируючих позицій на міжнародній арені не узгоджується з наявною практикою – розробленістю взаємопов'язаного комплексу положень економічної, інвестиційної, соціальної політик з інноваційною політикою країни.

З огляду на це, істотним і актуальним залишається питання інституційного забезпечення інноваційної сфери. Зокрема, в Україні все ще зберігається стереотип завузженого розуміння інновацій як сфери виключно фундаментального знання, яке апріорі дистанційоване від практики, і стереотипна шаблонність заходів державного регулювання, яка стає нонсенсом у нинішньому динамічно змінному і різноманітному соціокультурному середовищі. Саме тому ми стикаємося із ситуацією, коли значна кількість публікацій, присвячених питанням дослідження активізації процесів інноваційного розвитку, використанню науково-технічного й інноваційного потенціалів, інституційному забезпеченню інноваційного розвитку тощо досягнути позитивних зрушень в інноваційній сфері так і не вдається. Саме тому сьогодні необхідним є визначення першочергових пріоритетів соціально-інституційної підтримки інноваційної діяльності, щоб зняти “людські” гальма й активізувати ці процеси в Україні.

У цілому сьогодні ситуацію можна покращити завдяки “розумному” запозиченню інституційних норм розвинутих країн світу, що дасть змогу пришвидшити вирішення актуальних питань розумного реформування вітчизняної системи державного управління та розвитку соціально-інституційної і мотиваційної підтримки й стимулювання інноваційного розвитку в Україні. Цей процес має гармонійно поєднуватися з інституційним реформуванням національної системи генерування й поширення нових знань, перетворення їх на дієвий інноваційний продукт.

Тому дослідження й розробка спеціальних заходів щодо розвитку соціально-інституційних засад становлення та реалізації інноваційної політики є невідкладним завданням. З огляду на це завдання, стає зрозумілою актуальність дослідження проблем становлення інноваційної політики, що їй власне й присвячена монографія, що рецензується.

Таким чином, представлена монографія присвячена обґрунтуванню методологічних підходів щодо визначення ключових напрямів розроблення інноваційної політики на основі керованої інституційної трансформації, що відповідає сучасним інноваційно-технологічним трендам.

Монографія характеризується системним підходом до дослідження та використання комплексу загальнонаукових і спеціальних методів, які забезпечили обґрунтованість і достовірність отриманих результатів.

У монографії вирішено коло взаємопов'язаних завдань, з огляду на ступінь реалізації яких можна стверджувати про досягнення поставленої мети дослідження. Узгодження об'єкту з предметом дослідження, коректне використання автором методів пізнання стало підґрунтям отримання результатів, які містять наукову новизну та мають практичну цінність.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і практичних рекомендацій, сформульованих у монографії, зумовлена аналізом і теоретичним узагальненням широкого кола наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів, інформаційно-аналітичних оглядів й статистичних матеріалів вітчизняних міністерств, відомств та міжнародних організацій. Заслугує на позитивну оцінку використання автором досвіду США, КНР, країн ЄС, Канади, а також аналіз тенденцій розвитку Індустрії 4.0, штучного інтелекту, ІКТ та альтернативної енергетики.

Належну увагу В.А. Омеляненко приділяє систематизації уявлень про інноваційну політику та визначенню фундаментальних змін у базових підходах до її формування.

У результаті узагальнення основних теорій нової інституційної економіки автором визначено головні аспекти розроблення національної інноваційної політики. Зокрема, її завданням визначено створення та підтримку інститутів, здатних ефективно розпоряджатися ресурсами в контексті узгодження управління із завданнями забезпечення сталого розвитку.

Проведене дослідження дозволяє автору зробити висновок, що фундаментальні основи цілеспрямованого управління “інституційною трансформацією” в межах стратегії інноваційного розвитку потребують постійних (моніторингових) досліджень, оскільки ситуація в інноваційній сфері є вкрай динамічною. Автор переконливо доводить нам, що для ефективного функціонування “інституційно-інноваційного проєкування” необхідним є вибір технологічних пріоритетів, специфіка яких визначатиме його особливості.

Автором обґрунтовано концептуальні засади інституційно-еволюційного підходу до розроблення національної інноваційної політики з урахуванням траєкторій еволюції інноваційно-технологічних систем, динамічної ефективності управління інноваційним розвитком, що надають можливість забезпечити формування інституційного базису розроблення та реалізації інноваційної політики.

Актуальність же запропонованого автором підходу визначається кількома важливими аспектами.

По-перше, вимагає обґрунтування унікальності інноваційних процесів у контексті соціокультурного відродження. На думку автора, відповідь на це питання дозволить у більш розгорнутій формі представити змістовну сторону основ сучасної інноваційної політики з точки зору сталого розвитку.

По-друге, потребує розуміння, чи випадковим стає “інноваційний розрив” або ж це явище закономірне і стає внаслідок цілого ряду процесів на рівні країн і на глобальному рівні. Виявлення природи інноваційного розриву не виключає звернення дослідників до специфічних проблем інноваційного розвитку країн і регіонів.

По-третє, позитивне вирішення питання скорочення інноваційного розриву означає осмислення тих проблем, які постають під час вияву феномену: проблем становлення ефективних національних інноваційних систем.

Таким чином, крім наявності економічних, історичних і технологічних передумов побудови успішно функціонуючих національних інноваційних систем найважливішим чинником, що визначає їх ефективність, є динамічні переваги національної інноваційної політики, що виробляється політично й адміністративно дієвим, ефективним, результативним і справедливим публічним управлінням.

У монографії розкрито методологічні засади визначення впливу інноваційних процесів на становлення взаємозв'язку між сталим розвитком і національною безпекою, що дає змогу осучаснити аналітичні засади інноваційної політики та визначити найдоцільніші інноваційні рішення для досягнення Цілей сталого розвитку на національному рівні, а також створити об'єктивне підґрунтя для генерування концепції узгодження інноваційної політики з Цілями сталого розвитку, на базі якої можливо встановити першочергові завдання щодо управління інноваційними процесами.

Автор досить коректно з наукової та практичної точки зору показав власне бачення пошуку шляхів розвитку космічної галузі як міжгалузевого високотехнологічного комплексу через інституційно-інноваційне проектування, що ґрунтується на пристосуванні економічної системи до базисних інституційних характеристик (рівень технологічного розвитку, принципи світового поділу праці), адаптації інституційного механізму забезпечення національної безпеки як вираження рівня захисту національних інтересів до основних тенденцій розвитку в інноваційній сфері та активному перетворенні інституційної матриці з метою збереження конкурентоспроможності держави на основі інновацій. Завдяки такому підходу автору вдалося підійти до високотехнологічних сфер як до важливої категорії, проаналізувати їх в цілому й побачити закономірності розвитку з точки зору інституційного підходу.

Ознайомлення зі змістом монографії дає можливість погодитися з такими положеннями:

– у *теоретичному аспекті*: сформовано концептуальні засади процесу макро-проектування інноваційно-технологічних систем у форматі інструменту реалізації інноваційної політики; довершено наукове уявлення про суть інноваційно-технологічних систем, яке доповнено в частині концептуалізації визначенням складових цих систем і особливостей їх еволюції, а також управлінням на засадах безпеки; сформульовані в контексті інституційно-еволюційного підходу такі поняття: “інноваційна політика”, “інноваційний розвиток”, “інституційний капітал”, “безпека інноваційної складової сталого розвитку”, “інституційно-інноваційний проект”, “стратегічні інноваційні макропроекти”; науково-теоретичні засади вироблення національної інноваційної політики шляхом інституційних перетворень; узагальнення гео економічних аспектів управління інноваційними процесами;

– у методологічному аспекті розроблено: методологічний підхід до інституційно-інноваційного проєктування при виробленні національної інноваційної політики; методологічні засади визначення впливу інноваційних процесів на взаємозв'язок між сталим розвитком і національною безпекою, що пов'язано із застосуванням авторської інтерпретації видів капіталу; науково-методичні підходи до оцінювання ефективності інноваційної політики завдяки комплексному розгляду питань її формування та реалізації; науково-методичний підхід до використання мережових важелів реалізації національних інноваційних стратегій; комплекс удосконалень організаційно-інституційного забезпечення розроблення інноваційної політики шляхом реалізації науково-методичних рекомендацій щодо стратегічних напрямів її формування;

– у прикладному аспекті запропоновано: концептуальні засади інституційно-еволюційного підходу до розроблення інноваційної політики з урахуванням траєкторій еволюції інноваційно-технологічних систем, динамічної ефективності управління інноваційним розвитком; теоретико-методологічні положення щодо визначення пріоритетів інноваційного розвитку країни, які засновані на їх системній узгодженості, урахуванні міжкластерних зв'язків, поєднанні автономії та конкурентоспроможності інноваційної системи; концептуальні засади державного управління інноваційно-технологічним розвитком шляхом систематизації підходів до врахування сучасних технологічних трендів в інноваційній політиці; науковий підхід до визначення інституційно-еволюційних особливостей розвитку пріоритетних галузей національної економіки.

У цілому запропонований автором комплекс розвитку організаційно-інституційного забезпечення розроблення інноваційної політики шляхом реалізації науково-методичних рекомендацій щодо стратегічних напрямів її впровадження дає змогу підвищити якість становлення та реалізації національної інноваційної політики, сприятиме вирішенню проблеми стратегічної орієнтованості інноваційного розвитку країни.

З огляду на змістовність представленого автором дослідження, структурованість викладу його основних положень та обґрунтованість отриманих результатів, як і будь-яке дослідження авторська докторська монографія В.А. Омеляненка відкриває шлях до розширення пізнавальних меж дослідницького предмету, зокрема:

– конкретизації інших (крім інноваційно-технологічних) чинників інституційних перетворень інноваційної політики;

– більш глибокого пошуку балансу економічної моделі інноваційного розвитку, обґрунтування економічної політики щодо підтримки реального сектору економіки та інноваційної сфери зокрема. Адже якщо предметно не відповісти на запитання, як переорієнтувати досить обмежені економічні ресурси та які засади для цього закласти в державній політиці, як залучити кошти, зокрема, і на міжнародному рівні, то будь-які корисні пропозиції щодо побудови інноваційної політики не матимуть результативності;

– приділення більшої уваги визначенню соціальних інститутів, відповідальних за реалізацію комплексу запропонованих пропозицій організаційно-інституційного забезпечення розроблення інноваційної політики шляхом реалізації науково-методичних рекомендацій щодо стратегічних напрямів її становлення та розвитку, а також інноваційної політики в частині гармонізації механізмів міжінституційної взаємодії;

– конкретизації, ким здійснюється вибір технологічних пріоритетів;

- *оптимізації* вибору інноваційних пріоритетів;
- *деталізації* ролі освітньої системи та необхідності підготовки “творців інтелектуального продукту”, які, на думку дисертанта, є пріоритетним напрямом розвитку економіки, заснованої на знаннях;
- *конкретизації*, яким чином на законодавчому рівні можливо впровадити запропоновані концептуальні засади інституційно-еволюційного підходу до розроблення інноваційної політики та положень узгодженості інноваційної політики зі сталим розвитком;
- *уточнення тенденцій розвитку* основних галузей економіки України, зокрема хімічної промисловості, машинобудування, АПК, які мають значний інноваційний потенціал у дослідженні, що значно доповнило б картину розвитку Індустрії 4.0, штучного інтелекту, ІКТ, альтернативної енергетики, приладобудування.

Важливе значення має, нарешті, і те, що основні положення та висновки, викладені у монографії, вже знайшли певне практичне застосування як у роботі державних і наукових установ, так і у практичній діяльності приватних організацій.

На завершення цілком справедливо зазначити, що докторська монографія В.А. Омеляненка має подвійне спрямування: з одного боку, вона в теоретичній частині присвячена аналізу сучасних тенденцій становлення інноваційної політики, а з другого боку, спрямована на розробку практичних рекомендацій щодо розвитку національної інноваційної системи. У цілому монографію В.А. Омеляненка можна означити як таку, що присвячена обґрунтуванню теоретичних засад, методологічних підходів і методичних положень щодо визначення ключових напрямів розроблення інноваційної політики та стратегій її реалізації на основі керованої інституційної трансформації, що відповідає сучасним інноваційно-технологічним трендам, є затребуваною з позиції розвитку сучасної науки та практично значущою.

Е.А. Афонін,

д-р соціол. наук, проф.,

керівник відділення соціально-гуманітарних технологій

Української технологічної академії,

вул. Кутузова, 18/7, Київ, 01133, Україна,

email: bpafonin@gmail.com,

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7493-6907>,

Scopus Author ID: 57216561810,

Web of Science ResearcherID: C-6430-2017

Е.А. Афонін,

founder and scientific director of the Ukrainian School of Archetypes,

Dr Habil (Sociology), Professor,

head of the department of social and humanitarian technologies,

Ukrainian Academy of Technology,

18/7, Kutuzova Str., Kyiv, 01133, Ukraine,

email: bpafonin@gmail.com,

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7493-6907>,

Scopus Author ID: 57216561810,

Web of Science ResearcherID: C-6430-2017